

**ТИЛОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ АРМІЇ УНР ТА ГАЛИЦЬКОЇ АРМІЇ:
СПРОБА ПОРІВНЯЛЬНОГО АНАЛІЗУ**

© Русин Ю. М., 2014

Здійснено порівняльний аналіз організації матеріально-технічного постачання та тилового забезпечення армії УНР та Галицької армії.

Ключові слова: армія УНР, Галицька армія, матеріально-технічне постачання, тилове забезпечення, інтендантська служба

The comparative analysis of material and technical supply and combat service support of Ukrainian People’s Republic Army and Galician Army has been conducted. The research is focusing on the fact that both armies were set up under severe and unfavourable conditions, and each of them was experiencing a lack of materiel and technical support throughout their existence.

Key words: Ukrainian People’s Republic Army, Galician Army, materiel and technical support, combat service.

Одним з актуальних завдань сучасної військової історії є дослідження організації та стану матеріально-технічного постачання і тилового забезпечення Збройних сил України доби визвольних змагань. Особливістю цього періоду є співіснування двох українських армій – Дієвої армії УНР та Галицької армії. Формально з моменту злуки УНР та ЗУНР вони становили частину єдиного військового організму, але фактично були окремими формуваннями, кожна зі своєю специфікою в організаційній структурі та системі тилового забезпечення. Порівняльне вивчення систем тилового забезпечення двох українських армій дасть змогу повніше відтворити картину функціонування військових структур у той складний період вітчизняної історії.

Дана проблема в українській історіографії була досліджена, насамперед у працях А. О. Науменка “Національно-патріотичне виховання в Армії Української Народної Республіки”, О. М. Демчучена “Формування Збройних сил Української Народної Республіки доби Директорії”, В. Є. Рутара “Організація тилового забезпечення Галицької армії у 1918–1919 рр.”, Л. Шанковського “Українська Галицька Армія” та М. Литвина “Українсько-польська війна 1918–1919 рр.”.

Мета роботи – дослідження організації та загального стану матеріально-технічного постачання і тилового забезпечення армії УНР та Галицької армії.

Военно-політична обстановка для будівництва Збройних сил УНР протягом 1918–1920 рр. складалася несприятливо. Україна перебувала у ворожому оточенні. У винятково складних умовах відбувався процес державного будівництва, створювалася національна армія. Заслуга Директорії Української Народної Республіки полягає у тому, що, взявши на себе в один з критичних періодів української історії завдання відновлення та подальшого будівництва української державності у формі УНР, вона в неймовірно складних зовнішньополітичних і внутрішніх умовах протягом двох років очолювала героїчну боротьбу патріотичних сил проти численних противників незалежної Української держави. Державне керівництво УНР змушене було покладатися на власні, надто обмежені сили і можливості, що позначилося на кінцевих результатах [1].

Для створення регулярної української армії на той момент існувала цілком достатня матеріальна і кадрова база [2]. Українська армія періоду Директорії УНР за основними принципами своєї організації відповідала тогочасним вимогам, які виходили з досвіду російської армії [1].

З часів Першої світової війни на території України залишив склад двох колишніх фронтів російської армії. Чималі військові запаси були накопичені на базах восьми кадрованих корпусів, створених за часів Гетьманату [2].

Не бракувало й підготовленого військового контингенту – генералів, офіцерів, підстаршинського і рядового складу [2]. І хоч основу армії складали військові частини, що перейшли на бік Директорії, головною рушійною силою стали численні селянські загони, які на заклик Директорії, взялися за зброю. Тому Збройні сили, які привели Директорію до влади, мало скидалися на справжню регулярну армію [2].

Парадоксально, але армія, яка нездатна була захистити державу, обходилася їй надзвичайно дорого. Вже під час антигетьманівського повстання було витрачено велику кількість засобів матеріально-технічного забезпечення. Офіційно озброєння й амуніція пішли на створення повстанських частин. Але, як це часто трапляється в період масових народних зрушень, процес був некерованим і неконтрольованим. У великій кількості майно розкрадалося авантюристами-отаманами, посадовими особами, залізничниками, селянами й рядовими козаками. Масовий приток добровольців до армії без дисципліни мав свій зворотний бік. До половини новобранців, після того, як вони отримували обмундирування та зброю, вже наступного дня втікало з казарм. Протягом місяця повстання фактично зникло тилове постачання усіх корпусів, розраховане на шість місяців користування [3]. В результаті армія УНР протягом усього 1919 р. відчувала брак зброї та амуніції. Восени, через незадовільне матеріально-технічне постачання, вона майже втратила боєздатність, а згодом зазнала гуманітарної катастрофи [2].

Держава продовжувала сприяти отаманщині, фінансуючи безпосередньо отаманів, які мали формувати військові частини. Армія перетворилася на “чорну діру”, куди утікали мільйони з державних рахунків. На засіданні Ради Народних Міністрів 2 січня на прохання військового міністра, щоби державна скарбниця видавала гроші за вимог військового відомства і в неділю та свята, а також не затримувала видачу “з огляду на невиконання дрібних формальностей”, уряд ухвалив, “щоби військовому міністру видавались асигновки без задержок”. І. Мазепа згадував, що лише протягом двадцяти днів січня 1919 р. на фінансування армії уряд виділив 1 млрд. гривень, які на той час були ще твердою валютою [3].

До того ж, створення повноцінної регулярної Армії УНР заважало багато обставин. Військова сфера в УНР не була в належний спосіб організована. В умовах постійної війни і частоті зміни території не вдалося налагодити всебічне забезпечення війська необхідними засобами для успішного ведення бойових дій. Недостатня кількість кваліфікованих командних кадрів, відсутність озброєння, боєприпасів і медикаментів, а також відповідного тилового забезпечення негативно відбивалася на боєздатності Української армії [1].

Республіканська влада не зуміла належною мірою забезпечити армію харчами, одягом, санітарно-медичним обслуговуванням. Не було створено на місцях надійного мобілізаційного апарату, який би займався поповненням військ. Боєздатність війська підривала отаманщина, яка часто не визнавала центрального військового керівництва і була схильна до анархії.

Для забезпечення діяльності військ у корпусах, дивізіях та бригадах діяли інтендантські служби. Контроль над використанням коштів та запасів продуктів здійснювали рахункові старшини. У перші місяці Збройні сили УНР постачалися зброєю, обмундируванням і продуктами зі складів, створених в роки гетьманату. У січні 1919 р. був прийнятий закон, який вказував, що держава регламентує і забезпечить харчове, речове та грошове постачання військовослужбовців згідно з їх посадами. Однак з осені 1919 р. військо перейшло на постачання продуктів харчування власними силами, шляхом заготовок. Постачанням зброї для війська займалася гарматна служба, якій підлягали інженерні склади, парки і колони. Використання боєприпасів під час бойових дій регламентувалося “Статутом польової служби”. Встановлено, що належне постачання Української армії набоями і стрілецькою зброєю залишалось великою проблемою протягом її діяльності. Більшість складів зі зброєю були захоплені більшовиками. Значна частина зброї потрапила до румунів. Українська влада зверталася до населення з вимогою здавати зброю, а також білизну, теплий одяг та взуття для українського війська. Частина зброї була закуплена за кордоном, але країни Антанти стояли на перешкоді її доставки в Україну [4].

Недостатнє матеріально-технічне і тилове забезпечення армії негативно впливало на моральний стан вояків й, особливо, командного складу. Однак свідоме свого національно-державного

обов'язку вояцтво розуміло, як тяжко було Урядові побороти різні перешкоди політичного характеру, від чого залежало усунення матеріальних недостатків, – і не нарікало. Ті старшини й козаки, що від самого початку визвольної боротьби перебували в складі армії, інколи по кількадесять разів ранені, переносили тягар воєнних невгод із якоюсь класичною витривалістю. Вони, ці справжні ветерани визвольної боротьби, були героями – перші в бою, останні у вимоганнях. Це вони були душею армії, і це через них настрій армії був завжди добрий [5].

Армія УНР створювалася революційним шляхом, фактично без будь-якого плану. В результаті розмаху селянсько-повстанського руху та оголошеної загальної мобілізації її чисельність стрімко зроста, але через відсутність твердої влади на місцях, незабезпеченість професійними командними кадрами та слабку матеріально-технічну базу вона була некерованим конгломератом партизансько-повстанських відділів. Перебуваючи в полоні ілюзій щодо декларованого нейтралітету, провід УНР створив збройні сили, які не гарантували державі зовнішньої безпеки [3].

Приклад успішного формування Збройних сил продемонструвала в цей час Західноукраїнська Народна Республіка. Процес творення Галицької армії відбувся приблизно в ті самі часи, що й армії УНР. Основою ГА стали військові частини, які брали участь у Листопадовому повстанні 1918 р., а також два курені Легіону Українських Січових Стрільців. Перші польові формації ГА творилися стихійно і мали напівпартизанський характер. У грудні 1918 р. існувало 15 бойових груп різної чисельності, до складу яких входили полки, курені, сотні, командири яких діяли на власний розсуд [3].

У складних умовах боротьби за незалежність бойова активність Галицької армії (ГА) багато в чому, залежала від організації матеріально-технічного забезпечення та спроможності тилових органів налагодити ефективне постачання діючої армії.

Тилове забезпечення та матеріально-технічне постачання Галицької армії було складним завданням, вирішенням якого займалася інтендантська служба, яка провадила закупівлю і розподіл харчів, одягу, взуття та виплату грошей [9].

Організація постачання бригад, полків, куренів, сотень і батареї була побудована за звичною схемою австрійської армії [7]. Постачання грошей, харчів, фуражу, одягу, білизни і взуття належало до інтендантської служби, яка поділялася на дві рівносильні ланки: 1) ліквідатуру, що доставала потрібні грошові суми і переводила точні розрахунки грошових витрат, і 2) інтендантуру, яка за отримані гроші чи інші обмінні засоби провадила купівлю потрібних харчів, одягу, взуття тощо [8].

Враховуючи труднощі, яких зазнали галичани під час розбудови армії, можна стверджувати, що інтендантура Галицької Армії була створена і функціонувала на належному рівні. Завдяки її діяльності галичанам вдалося налагодити безперебійне постачання всього необхідного для армії матеріалу попри повну відсутність військової інфраструктури на території Галичини. Підтвердженням цьому є спогади учасників українсько-польської війни. Саме завдяки праці інтендантури фронтові загони вчасно отримували необхідне продовольство, фураж та ін [6].

Найгірше Галицька Армія була забезпечена зброєю і амуніцією [8]. Не маючи можливості виготовляти зброю, українські вояки були змушені отримувати її різними способами: на полі бою, на залишених австро-угорською армією складах, у населення [6].

Уряд ЗУНР спеціальним розпорядженням поділив територію країни на прифронтову полосу і запілля, причому інтендантська служба могла діяти лише у прифронтовій. Для заготівлі харчів корпуси і бригади були розподілені за конкретними повітами. На місцях вони й створювали свої склади харчів, одягу, кравецькі і шевські майстерні, пекарні [7].

Перейшовши на Наддніпрянщину, Галицька армія не змінила системи свого тилового забезпечення. Але вона вже не мала своєї бази, на якій могла розвинути своє власне господарство. Вона могла тепер тільки отримувати потрібні речі з Головного постачання Армії УНР і грошові суми з міністерства фінансів. Оскільки Головне постачання Армії УНР нічого не могло дати, бо й саме нічого не мало, залишилося тільки розпоряджання грошовими сумами, які отримувалися з фінансового відомства [8].

Величезною заслугою наддніпрянських воєначальників стала проведена ними у січні–лютому 1919 р. кардинальна реорганізація Галицької армії за європейським зразком. Під керівництвом полковника Є. Мешковського був розроблений і в короткий час втілений у життя план, згідно з яким

розрізнені й неоднорідні окремі загони і бойові групи були зведені у три корпуси, 12 стрілецьких бригад полкового або курінного складу, засновані старшинські школи для підготовки і поповнення армії командним складом. Галицька армія, доведена до 100 тис. бійців, за своєю організацією і боєздатністю вийшла на рівень кращих європейських армій. Додамо також, що організаційна перебудова армії відбувалася в умовах безперервних бойових дій, а матеріальні і людські резерви Галичини були на порядок меншими, ніж в Наддніпрянській Україні. Як бачимо, постановка військової справи в ЗУНР докорінно відрізнялася від УНР, що й дало відповідні результати [3].

Армія УНР та Галицька армія створювалися у складних та несприятливих військово-політичних умовах. Кожна з цих армій впродовж свого існування відчувала значний брак у матеріально-технічному забезпеченні. Проте Галицькій армії вдалося досягти високого рівня організації та стати боєздатним військом, що ж стосується армії УНР, то вона попри усі намагання так і не змогла створити потужні військові сили. Незважаючи на те, що обставини незадовільного тилового постачання впливали на загальний стан військ та на хід ведення бойових дій, слід відзначити, що вояки обидвох армій гідно боролися за незалежність свого народу та відстоювали свою національну ідею.

1. Науменко А. О. *Національно-патріотичне виховання в Армії Української Народної Республіки: Дис. канд. іст. наук: 20.02.22 / Національна академія оборони України.* – К., 2004. – 198 арк. 2. Бойко О. Д. *Директорія у боротьбі за владу: хід протигетьманського повстання, фактори перемоги // Проблеми вивчення історії Української революції 1917–1921 рр.* – К., 2009. – Вип. 4. – С. 209–236. 3. Бойко О. Д. *Військова політика УНР (листопад 1918 – лютий 1919 років) // Студії з історії української революції 1917–1921 років: на пошану Руслана Яковича ПИРОГА: зб. наук. пр. / Гол. ред. В. Ф. Верстюк. НАН України. Інститут історії України.* – К.: Інститут історії України, 2011. – С. 197–211. 4. *Формування збройних сил Української Народної Республіки доби Директорії: автореф. дис. канд. іст. наук: 20.02.22 / О. М. Демчучен; Нац. акад. оборони України.* – К., 2009. – 20 с. 5. Шандрук П. *Українська армія в боротьбі з Московщиною (18 жовтня – 21 листопада 1920 р.) // За державність.* – Каліш, 1934. – Зб. 4. 6. Рутар В. Є. *Мобілізаційне і матеріально-технічне забезпечення Галицької армії в період українсько-польської війни 1918–1919 рр. (за матеріалами повітової преси ЗУНР) // Військ.-наук. Вісник.* – 2010. – Вип. 14. – С. 79–92. 7. Литвин М. *Українсько-польська війна 1918–1919 рр.* – Львів: Інститут українознавства НАНУ; Інститут Центрально-Східної Європи, 1998. – 488 с. 8. Шанковський Л. *Українська Галицька Армія: Воєнно-історична студія.* – Вінніпег, 1974. – 396 с. 9. Коваль Ю. М. *Тилове забезпечення Галицької армії у 1918–1919 р. та його вплив на боєздатність війська // Воєнна історія Наддніпрянщини та Донщини: наук. зб. – Матеріали Всеукраїнської наукової військово-історичної конференції. 25 травня 2011 р., м. Дніпропетровськ.* – К., 2011. – С. 275–279.